

MNOŽICE IN FILM

... Skratka, lastnosti konstituirajo množice. To se učijo danes otroci v prvem razredu, ko jim rečejo, naj naredijo množico modrih velikih tankih kvadratov ali pa krogcev. In s temi lastnostmi lahko konstituirate množico. Kot strukturalisti vemo, da ne morem narediti množice velikih kvadratov, če nimam malih kvadratov na mizi ali pa vsaj v glavi. Isto velja za debele in tanke, za modre pa že ne več. Mi mislimo, da je modra barva naravna lastnost. Ampak, recimo, vzemite to situacijo, da bi morali narediti dve množici — množico rdečih predmetov in množico modrih predmetov, in da bi bili predmeti na mizi modrikasti, rdečkasti, razni kodrljasti, a v osnovi sposobni, da jih razdelimo na ta osnovna tona. Potem pa bi bil tu še en predmet, za katerega bi Anglež ali pa Američan rekel, da je „purple“. Tedaj bi imeli dve možnosti: ali bi šli pogledat v slovar in bi videli, da pomeni „škrlaten“, in ker je škrlatna barva za Slovence rdeča, bi dali kvadratega v rdečo množico. Lahko bi pa ta kvadratega pogledali, pa bi videli, da je vijoličast. In ker je vijoličasta barva za domorodce bolj modra kot rdeča, bi ga dali na modro stran. Skratka, tukaj bi nam strukturalist rekel, da so važni semiotični sistemi distinktivnih opozicij in v nekem smislu bi imel prav. Mi pa smo ta slovar ali pa to, da pogledamo, kakšne barve se nam stvar zdi, da je, uvedli zato, da bi vpeljali neki drug pojem: preden imamo sistem možnih opozicij, mora biti dana možnost razločevanja. Ta možnost je pogoj za to, da ločimo, recimo, kot Eskimi šestnajst nians bele barve, zato ker živijo v belem svetu, ali pa da vidimo kakor mi, ki še za eno belo pravimo da je nebarva, ker živimo v pisanem svetu. Vsaj mislimo da. Skratka, pogoj za to je, da obstaja možnost za razločevanje, ne glede na to, za kakšen sistem diakritičnih potez se potem odločimo. V naravi simbolnega mora najprej obstajati možnost razločevanja, in na to navadno nismo pozorni, zato ker je to isto kot možnost občestva. Nobenih lastnosti in nobenih množic ni brez polja označevalca, se pravi brez velikega Drugega, in še natančneje — možnost razločevanja mora biti dana v tem smislu, da je mogoče predpostaviti, da je z nekega gledišča mogoče razločiti poteze in torej objekte postaviti v različne množice, se pravi mora biti dan subjekt, ki se zanj predpostavlja, da ve, ta presupozicija mora biti dana. To je seveda funkcija, zato sem svoj didaktični model tudi uvedel. Subjekt, ki se zanj predpostavlja, da ve, ni nekdo, ki je modrec, ki tumba globoke misli. To je slovar ali pa je empirist, če smo humeovci pa gremo gledat, kakšne barve je tisto, in potem postanemo upravičeno skeptični. To je funkcija in zato je matematika lahko stvar predavanja. Zato, ker vsebuje reference na subjekt, ki se zanj predpostavlja, da ve — in otroci, pa tudi mi, na to funkcijo posadimo profesorja. Matematika, ki bi se je dalo naučiti iz knjig, je narejena tako, da se jo da naučiti iz knjig, je neprimerljivo težje naučljiva iz knjig kot v predavanju, čeprav v samem diskurzu ni za to nobenega razloga. Matematični diskurz je narejen tako, da mora teči sam od sebe, tako kot je zapisano, da ne potrebuje pedagoške bergle; in vendar je matematiko ravno zaradi tega, ker je ta funkcija subjekta, ki se zanj predpostavlja, da ve, vključena že v samo formo vprašanja, laže poslušati na predavanju kot brati iz knjig.

Pa vzemite nasproti tega poezijo. V poeziji ni subjekta, ki se zanj predpostavlja, da ve, in je grozno, če vam kakšen navdihnjen igralec bere pesem. Moti nas; lahko pa sami preberemo isto pesem, pa se nam zdi čisto dobra. Zato, ker imamo takoj ta refleks — ta idiot nam bo zdaj pripovedoval, kako je treba to pesem brati. In to ne velja le za igralce, to ni antiigralski šovinizem, ampak velja za vsakogar, ki nam skuša brati pesem, ker v njej ni subjekta, ki se zanj predpostavlja, da ve, to ni ta vrsta komunikacije — v poeziji je važna vera, vera pa se dogaja med človekom in bogom, v samoti. Model ploščic, ki jih razdelimo po lastnostih, je kljub vsemu, kar sem zdaj povedal, da bi ga malo zapletel, veliko preprostejši kot naše vprašanje. Zakaj? Zato, ker je konstitutivna lastnost množice pri tem modelu hkrati značilna karakteristika ali karakteristična lastnost množice. Elementi množice rdečih kvadratkov so rdeči kvadratici, medtem ko elementi množice filmov osemdesetih let niso filmi, ki so bili narejeni v osemdesetih letih. Pred kratkim so na Borštnikovem srečanju razglabljali o gledališču osemdesetih let, in to bi nam tu moralo biti v opozorilo.

Skratka, ime množice v našem primeru ni tista lastnost, s katero se elementi kvalificirajo v to množico. To je ta hec pri tej zadevi. Gremo metodično in se spet vprašamo, ali lahko najdemo kje drugje podobne množice. Ali obstajajo še kje kakšne množice, kjer tista lastnost, ki je ime množice, ni tudi karakteristična lastnost njenih elementov. Take množice obstajajo. Če rečem „Ta hrana je slaba“ — kaj pomeni „ta hrana je slaba“? To pomeni, da je ta hrana pripaljena, nesoljena, presoljena, da je krompir postan, nezrel, zmrznjen, razne stvari lahko pomeni. A na podlagi lastnosti tega krompirja sodim, da je hrana, v kateri ta krompir nastopa s svojo lastnostjo, zanič. Te lastnosti jaz ocenim, na podlagi teh lastnosti ocenim krompir za slab krompir in ga uvrstim v množico slabe hrane. V to vrsto množic spadajo po definiciji množice, ki jih vzpostavimo z vrednostnimi sodbami. Vrednostne sodbe so take, da neka objektivna lastnost, ki ne ustreza imenu množice, ki je drugačna, ki je iz drugega „vica“, da ta „objektivna“ lastnost naredi, da „subjektivno“ s svojo oceno predmet uvrstim v neko množico, ki je vrednostno določena.

Prvo dognanje, ki je že pozitivno, je to, da je besedna zveza „film osemdesetih let“ strukturirana kot vrednostna sodba, ampak tega ne kaže. Če rečem, da je hrana zanič, jaz vem in vsi vedo, ki me poslušajo, da izražam vrednostno sodbo. Če rečem „film osemdesetih let“, pa tega ne povem, in ni jasno da sem to naredil. Prvo, kar očitamo tej sintagmi, je, da je hipokritska, da ne kaže tega, kar je. Ampak to ni nič posebnega, večina izjav je takih. Redke so izjave, ki povedo, kaj so, in zmerom redkeje, bolj ko jih ljudje proučujejo. Austin je mislil, da je s performativom našel tisti tip izjav, ki pošteno pove, kaj je, on je bil Anglež, angažiran v tej liniji „our word is our bond“. Mislil je, da je končno našel besedno vrsto performativov, se pravi izraze tipa „Odpiram sestanek“ (to, kar sem jaz prej naredil), in je mislil, da je to, kar je izjavil, s tem tudi naredil, ampak bolj ko so potem ljudje, že on, proučevali te zadeve, bolj se je sesuvala ta iluzija o straight forward besedi. In če ste brali zadnje Probleme, je Bernard Nežmah odkril, da je že Škrabec vedel konec 19. stoletja, da v slovenščini ni performativov, da so Slovenci hipokriti po naravi biti. Ker v slovenščini ne moreš reči „obljubim“, in ne moreš reči „odprem sestanek“, zmerom rečemo „odpiram“, nikoli se ne odločim čisto do konca, ali ga bom tudi odprl. Ampak to seveda slovenščine ne moti, da ne bi bili v njenem jeziku neštenevni sestanki vsak dan odprti. In ne moti Slovencev, da ne bi dajali obljub in jih kdaj pa kdaj prelomili itn. Performativi se dogajajo, čeprav ni ustreznega znaka v jeziku, čeprav ni niti besede, ki bi povedala tisto, kar je, in to odkrito povedala. Če mi očitamo tej besedi „film osemdesetih“, da se malo skriva, to ni nič tako hudega, to je bolj tipika komunikacije kot deviacija.

Zato bomo šli počasi, in sicer se bomo vprašali, ali obstajajo te vrste sodb, ki ne kažejo, da so sodbe, te vrste implicitnih vrednostnih odločitev, še kod drugod, ne le v filmski in gledališki teoriji. Vzemimo izjavo „Ta tekst je težak“ — ali pa če rečem „To predavanje je zabavno“, ker se meni zdi bolj zabavno kot vam. To je primer nedeljene vrednostne sodbe. Ampak recimo: „Ta tekst je težak“. „Ta tekst je težak“ ima isto strukturo kot izjava „Ta krompir je zanič“. Obstajajo neke določene lastnosti, objektivne lastnosti teksta zaradi katerih ocenjujem, da je ta tekst zame težak. Recimo, da so stavki dolgi, da avtor uporablja več pojmov kot jih jaz lahko obvladam ali pa da uporablja pojme, s katerimi nisem seznanjen, in podobne stvari. In te razne lastnosti, ki so objektivne, ki se jih da celo izmeriti — pride lahko lingvist in reče, da je v tem stavku povprečno 33 besed ali pa 60 besed — to pomeni, da so stavki dolgi, to je objektivna lastnost — in vendar jaz lahko ocenjujem ta tekst za težak, nekdo drug pa lahko reče „nič takega“. Skratka, „Ta tekst je težak“, je neke vrste implicitna vrednostna sodba, ker se zdi, da je tekst težak že sam na sebi, ampak v resnici ni. Je težak, če k tekstu prištetemu bralca.

Še lepši primer pa je ta: „Ta vreča je težka“. Bolj ko so primeri barvalni, bolj so fini. „Ta vreča je težka“ lahko zame na primer pomeni to, da je vreča težka 50 kg. 50 kg je primerno, ker imajo vreče cementa po 50 kg, in če ste jih kdaj poskusili dvigniti, veste o čem govorim. In jaz rečem, da je ta vreča prekleto težka, ima 50 kg, in to je zame ravno na meji. Potem pa pride eden tak predavatelj, besedo dopolni z gibom in reče: „Saj ni težka, saj ima samo 50 kg.“

* Kar sledi, je fragment izgubljenega teksta. Magnetogram se začne nekje po prvi tretjini, pravihjalnih zapisov pa ni bilo najti (op. ur.).

Na podlagi iste lastnosti teže petdesetih kilogramov, o kateri se strinjava, to lahko preveriva, 50 kilopondov, če se natančno izrazim, midva vrečo ocenjujva popolnoma nasprotno. Zame je težka, zanj lahka, spada v razred še znosnih predmetov. Predikat je prepoznavanje subjekta v substanci. Reči bi morali, da se jaz v petdesetkilogramski vreči pripoznam kot šibak. In zato rečem, da je težka. Tisti, ki je frajer, pa se v isti vreči prepozna za silaka. Lahko mi da s svojimi besedami vedeti, da se ne bo dal tako poceni, lahko se mi samo predstavlja kot frajer, četudi lahko težje nosi kot jaz. Tukaj je neka komunikacija, kot človeka kar dobro komunicirava in se razumeva.

Ponovimo to pot. Če bi bila tu tabla, bi lahko natančno narisali, da gre v bistvu za tri momente. Začeli smo s pozicijo spoznavajoče zavesti — tukaj je predmet, tu sem jaz. Jaz ocenjujem predmet glede na objektivno lastnost, predmet je nekaj drugega kot jaz, jaz še ne vem, da se moram prepoznati v tem predmetu. To so objektivna dejstva. Končno pa smo na točki, kjer so objektivna dejstva objektivna samo, kolikor so posredovana prek subjekta. Objektivno dejstvo, da je teža vreče 50 kg, ne pomeni nič, če nisem fizik. Ampak že to, da moram biti fizik, pomeni, da moram biti vpleten v diskurz, v neko občestvo, v neki tip, skratka, v neko sožitje, v neko subjektivnost, ki je v primeru fizičnega diskurza matematična subjektivnost, ta je zelo posebna, ampak je vendarle neka diskurzivnost, in v njej začne to dejstvo nekaj pomeniti. In vmes med tema dvema skrajnostima je bila vrednostna sodba, ki je samo prehodni moment, ko je bilo na videz mogoče razločiti, kaj je objektivni element v sodbi, kaj pa subjektivna ocena, ko je bilo na videz mogoče reči: „Krompir je neslan, zato X meni, da je hrana slaba“.

Ce pa je ta stvar tako stekla na tej banalni zadevi, še preden smo šli v sofisticirane ideološke operacije, lahko domnevamo, da nas čaka še kakšno presenečenje, ampak najprej si oglejmo predpostavke teh operacij. Pri čisti objektivni sodbi seveda — rdeč kroglic in podobne zadeve — je predpostavka operacije subjekt, ki se zanj predpostavlja, da ve. Kaj pa je predpostavka pri subjektivni sodbi oziroma pri tej spekulativni sodbi, kjer se jaz prepoznam v objektu? Namreč, kaj stori, da ta sodba ne bi bila subjektivna samo v trivialnem pomenu besede v tem smislu — to si samo on misli, v resnici pa ni tako. Kaj je predpostavka tega, je najbolje razvidno iz tega zadnjega zgleada. . . . „Ta vreča je težka“ — razumem kot izjavo iz čiste vesti, kot pošteno in zaupanja vredno izjavo in ne kot to, da on hoče nategniti mene, da bi jaz nosil namesto njega. Skratka, kaj je predpostavka, če hočem to izjavo razumeti kot takšno, da pravi, da je ta vreča zares težka za tega, ki to izjavlja, in to je nujna hipoteza za vsako komunikacijo. S to hipotezo moram začeti, tudi če se potem izkaže, da gre za kakšne druge štose. Če naj ta izjava sploh začne delovati, in delovati mora začeti iz začetne hipoteze o poštini izjavi (to je pokazal Grice), se moram najprej identificirati s subjektom, ki se zanj predpostavlja, da verjame. Ta izjava je seveda lahko indirektna, lahko je ricochet, lahko pomeni nekaj drugega. Vendar to lahko ugotovim samo, če startam s hipotezo, da je vsa informacija v tej izjavi, in začnem z najbolj enostavno interpretacijo in grem potem navzgor.

Pri teh izjavah gre za subjekt, ki se zanj predpostavlja, da verjame, in zato so te izjave bolj konstitutive in obvezne za občestvo, kot tiste, v katere je samo vednost vpletena.

Da pa to ni vsa zadeva, in je še neki dialektični moment, se pa da pokazati iz še enega zgleada, ki pa je tokrat striktno jezikoslovni zglead — iz slovenščine vzet. Oglejmo si ti izjavi. Primerjajmo izjavi: „Prišel je pozno“ in „Prišel je kasno“. Za nativnega Slovenca današnjega časa sta to sinonimni izjavi. To se lahko prepričamo, če beremo tekste, in vidimo, da ljudje „pozno“ in „kasno“ uporabljajo kot besedi, ki pomenita isto. Mogoče je tudi od nekdaj bilo tako, da so ti besedi uporabljali kot istopomenski besedi. Če je nemara res tako, potem je slovenščina zamudila priložnost za distinkcijo, ki je v njeni moči. Če gremo pogledat v Pleteršnika, vidimo to dvoumnost — „pozno, kasno“. Pleteršnik nam daje primeira: „pozni ste“, pa „kasni ste“. In za oba daje nemški prevod — „ihr seit spät gekommen“. Za Nemca sta ti izjavi sinonimni. Tukaj je simptom in ta je, da pripisuje obe rabi, tako „kasen“ kot „pozen“, jugovzhodni Štajerski. Če se ti besedi že ne ločita po pomenu, potem bi pričakovali, da sta vsaj različne provenience glede na

dialekt. Tu gre bodisi za pomoto pri Pleteršniku bodisi za to, da je črpal iz kakšnih rokopisnih gradiv, nemara iz Cafovih gradiv. Caf je naredil nekaj zabojev zapiskov iz žive slovenske govornice, ki so jih potem slušatelji bogoslovja prepisovali nekaj časa, in del teh prepisov je uporabil Pleteršnik; potem pa je ta akcija zamrla in so zadevo spravili na podstrešje, na koncu pa sežgali. V tem primeru tisti, ki dela slovar, ne more imeti natančne informacije, ve pa, da je bilo neke na jugovzhodni Štajerski to pobrano.

Ampak v prvem pomenu, neposrednem pomenu, tam, kjer daje neposredni nemški prevod besede, pa Pleteršnik uvaja distinkcijo. In sicer: „pozno“ prevaja s „spät“, „kasen“ pa z „seumig, langsam“ — zamuden, počasen, obotavljiv. In iz tega bi lahko rekli, da „kasen“ pomeni „pozen s kvalifikacijo“. Ali: „pozen glede na nekaj“ — prav to je zakasnitev, zamuda. „Prišel je kasno“ bi torej pomenilo preprosto „zamudil je“, četudi sva se npr. zmenila ob 8. uri zjutraj, pa je prišel ob 9. uri zjutraj; medtem ko „prišel je pozno“ bi v prvem pomenu pomenilo, da je prišel ob neki uri, ko obiski niso več običajni po konvencijah lepega vedenja, recimo po 10. uri, po 11. uri zvečer. Na videz bi rekli, da je „kasen“ vrednostna ali vsaj subjektivna opredelitev, ker se za kasnega kvalificiram glede na neko drugo objektivno lastnost, namreč glede na to, da smo se zmenili ob neki uri, potem pa sem prišel pozneje, sem zakasnil; skratka, rekli bi, da ima „kasen“ strukturo vrednostne sodbe, ki jo izrekam glede na neko objektivno lastnost, to lastnost pa subjektivno ocenjujem kot zamudo — zakasnitev. Tako rečemo za vlak, ki ima zamudo, da kasni. „Pozen“ pa je objektivno pozen (vsaj na videz) tj. „pozen sans phrase“. Toda: interpretacija izjav pa kaže, da ni tako. „Kasen“ namreč prav zato ali pa prav, kolikor eksplicitno vsebuje subjektivni moment, vrednostni moment, se pravi subjekt, ki se zanj predpostavlja, da verjame, deluje objektivno. Jaz takoj vem, kaj pomeni izjava „zakasnil se je“. In mi ni treba vedeti, za kdaj smo se zmenili. Ta izjava je pritožba za zamudo, hoče povedati, da je nekdo zamudil, in tako jo tudi razumem.

Ni mi treba vedeti za vse tiste dodatne informacije. Medtem ko če rečem „prišel je pozno“, pa v bistvu ne vem, kaj izjava pomeni — ravno zato, ker je to objektivna izjava, ne vem, kdaj je prišel. Ne vem, kdaj je prišel glede na tisto, kar ta izjava hoče povedati, ker moram nekaj več vedeti, in to je, kakšna je domorodska norma obiskov. Moram participirati na tisti samoumevni ideološki vednosti, na življenjskih ciklusih tega občestva, in potem vem, kaj je za domorodce „pozno“ in rečem, da je to malo pozno. In šele tedaj sem tudi upravičen ta očitek nasloviti na druge. „Pozen“ deluje fetišistično. Njegova objektivnost je samo prikrita subjektivnost, ki se izdaja za objektivnost, ki mene „interpelira“ v občestvo samo-umevnega razumevanja, kaj je zgodaj, kaj je pozno npr. za obiske. V bistvu „pozno“ pove, da je nekdo prišel kasno glede na neizraženo implicitno normo, ki velja v tem ideološkem občestvu. Skratka, na ravni interpretacije, če tako gledamo, kot sem zdaj postavil, je situacija natančno inverzna, nasprotna situaciji na ravni situaciji intuitivnega razumevanja zadeve. „Kasen“ mi pove več z manj informacije kot „pozen“. „Pozen“ mi govori samo, kolikor sem domorodec občestva, kolikor se sklicujem na subjekt, ki se zanj predpostavlja, da verjame — kolikor se nanj sklicujem, ne da bi to vedel. Medtem mi pa „kasen“ pove to, da se sklicujem na dogovor, na kontrakt, na verjetje. „Pozen“ se sklicuje na skrivno vednost, na nativno kompetenco, ravno tako kot besede „žlahten“, „klen“ ali pa „samobiten“. Tukaj lahko rečemo, da gre za fetišizem v pravem pomenu besede, ker gre za tajbo. Gre za tajbo v čisto freudovskem pomenu, ker jaz tajim, da nič ne vem. Tajim svojo vednost, ki je v tem, da ne vem, kdaj je pozno, dokler se ne zmenimo, dokler ne vprašam arbitra, ki mi bo to povedal, kdaj se prihaja na obiske. Besede te vrste — in v slovenščini jih je zadnje čase žal vedno več — se pirajo na slepo vero. Ta vera je slepa, ker ne vem, da je. In ta slepa vera je seveda nujno stališče jezikovnih fanatikov.

Zdaj sem imel dve varianti zaključka tega svojega govora. Mislim, da sem vas že nekoliko utrudil, zato bom izbral militantno različico, tisto, ki Ingrid Bakše ni všeč.

Ko gremo na slepo vero, sem v tej situaciji, da ne smem reči: „ampak to je pozicija: 'saj vem, da nič ne vem, ampak verjamem, da vem'“ — in posledica je, da me morajo zmeraj siliti, da bom verjel. To je položaj, da me sili tisti znani nam kdo, da bi verjel v različne

MNOŽICE IN FILM

MARILYN MONROE

klenosti in žlahtnosti in samobitnosti jezika ali občestva. To je zato, ker on ne more brez mene. On ne more brez tega, da nekdo deli njegovo vero. On potrebuje občestvo, če hoče imeti samobitno občestvo. Zato sem jaz njemu izpostavljen, da me v slepi veri fanatično sili za Slovenca biti. Šalamun pa je dejal: „Če mi nekdo reče, da imam tri noge, jih ne začnem panično preštovati.“ Če ti nekdo reče, da si Slovenec ali pa nisi, ne greš panično pregledovati svoje genealogije in iskat, koliko Langobardov je bilo vmes in Čehov, Švabov in Hrvatov.

Slepa vera je bila ta poanta in zdaj, da menjamo register in se malo sublimiramo, bom dal zadnjo paradigmo, za katero pa mislim, da velja za film osemdesetih let. In to je določitev „lepa ženska“. To je vrednostna sodba, ki se je pa drži nespodbitna objektivnost, ker je to stvar konsenza, ki je empirično preverjen. Tukaj ni seminar iz fiziološke antropologije in tudi ni čajno omizje pri Josipu Vidmarju, da bi se pogovarjali o okusu, pač pa je filmska šola in zato lahko vzamemo primer dveh lepih žensk, kot jih je film razglasil za lepi, in sicer: Marilyn Monroe in Greta Garbo — pola, med katerima vsi nihamo. Marilyn Monroe je ekstremen primer. Marilyn Monroe je izdelek sociologije. Na to sem jaz ponosen — raziskave javnega mnenja. In ni hudič, da je uspela, to mi je všeč — to je tisto, čemur rečejo, da je treba politično akcijo utemeljiti na znanstvenih dognanjih. Ena izmed mitologij, v katero jaz hočem verjeti, menda pravi, da so najprej ugotovili, katere mere, kateri proporci so tisti, ki veljajo v javnem mnenju moškega ameriškega občestva petdesetih let, pa normo, ki naj bi jo dosegla ženska petdesetih — to so najprej ugotovili z inčami in palci, ne s centimetri. Potem so rekli, da bodo poiskali tako žensko, in so merili in so našli to žensko, ki je potem postala Marilyn Monroe. Potem ji je manjkalo to, da ni bila blond, pa so jo pobarvali, pa je bila popolna. To je bil znanstven produkt. Drug produkt pa je bila Greta Garbo, ko neko-

mu sine ideja, da je treba tržni produkt diferencirati. Tiste prej so bile krhke: Lilian Gish je bila krhka in betežna, pa je bila zato Malešu všeč, in bila je svetlolasa. Trgovci pa so rekli: dajmo zdaj eno atletinjo, nordijsko raso, tiste debele kosti, črno, in dajmo poskusiti s tem, saj tukaj gre za trg.

To so že takrat vedeli in so vrgli na trg razliko, in vsi so padli dol in je postala svetovna norma in večina vamp žensk se še zdaj tako dela. V bistvu je ceneje poskusiti s poskusnim kuncem oziroma s poskusno lepoticco, kot pa se opreti na sociološke raziskave, ki so nezanesljive — še zlasti, ker zmerom pridemo na isto. Namreč pri sociološki raziskavi pridemo v ta večini problem vplivanja televizije ali medijev na ljudstvo. Alternativci pravijo, da televizija pobavlja ljudi. Televizija upravičeno reče, da daje samo tisto, kar gledalci hočejo. In če hočemo, nam bodo postregli s pismi bralcev, sociološkimi raziskavami int., kjer bodo to dokazali. Adorno je v tej situaciji, v trenutku obupa, kakršni so njega sicer pogosto prevzemali, rekel za radio: po štiridesetih letih metodičnega pobavljanja to vprašanje ni več na mestu, kaj je prej — kura ali jajce, televizija ali človeška neumnost. Ker vemo, da je človeška neumnost prva, kako bi si sicer televizijo izmislili.

Marilyn Monroe in Greta Garbo sta (če še enkrat uporabim žargon sholastike) dva tipa, kako pridemo do resnice. Eden je „adaequatio rei ad intellectum“, ko se stvar priredi intelektu — to je Marilyn Monroe. Najprej pogledamo v intelekt, v duha, potem pa poiščemo, kaj mu ustreza, pa če ne ustreza, pa še malo „contrive“ (rečejo Angleži) — malo pomagamo stvari — to je tisto, čemur bi heldeggerjanci rekli evropski nihilizem, nihilizem tega tehnološkega pogleda na svet, adekvacija rei ad intellectum. Medtem ko je Greta Garbo „adaequatio intellectus ad rem“. Tu je pa stvar dana, potem pa se ta čut, ta organ, ki dojema žensko lepoto, prilagodi stvari in odkrije, da je takšna, kakršna se daje, da je. Skratka, da je

PROPOBE

GRETA GARBO

„phainomenom“. Ampak oba ekstrema definirata v bistvu isto polje. In sicer gre za to, da je lepota res skrivnost in ima pravico to ostati in da je pogoj, da lepota deluje lepo, da ostane skrivnost. To je zdaj tako esejijskično rečeno, ampak ni mišljeno patetično, ni je mišljeno kot poezija, kot Minatti, mišljeno je kot ironija. Pa recimo drugače: slepa vera je pogoj za to, da je nekaj lepo, lepota je v tem, da se nič ne ve. Namreč, mi smo zmeraj v tej situaciji, da najprej sprejmemo lepoto za lepo, zato ker velja za lepo, na podlagi slepe vere, da je nekaj lepo, da so ženske lepe, da so avtomobili lepi, tisto, kar v vsakdanjem življenju velja za lepo. Potem pa si vsakdo lahko demokratično izbere tisto potezo, zaradi katere bo ta predmet veljal za lepega.

Tukaj je ta nachträglich logika, ki velja pri težki vreči, ali pa pri „pozen-kasen“. Za nekaj verjamem, da je lepo, in to sprejemem. Ampak to ne bo veljalo zame, da je lepo, dokler ne najdem razloga za to lepoto. Razlog za to lepoto je pa lahko poljubna poteza, ki ustreza mojim individualnim fantazmam, težkemu otroštvu, norosti mojih staršev, učiteljivi šibi ali pa perverzni guvernanti. To je popolnoma demokratično prepuščeno vsakemu posamezniku. Ampak, če ne bi bilo te logike, ki deluje vnažaj, da si vsakdo najde svoj razlog šele potem, ko je že v dreku, če ne bi bilo tega, ne bi bilo konsenza, ne bi bilo konsenza v mnogo pomembnejših stvareh kot sta Marilyn Monroe in Greta Garbo, ne bi bilo konsenza v sožitju, ne bi bilo ideološke interpelacije.

In zdaj bom končal s tem, kar ste mi vi upravičeno očitali. Jaz sem to šolo izrabil, da nadaljujem svojo staro obsesijo, in to je teorija interpelacije — razločitev identifikacijskega momenta, ki je to, da rečem „ja, ja“, kot vsi drugi rečejo, ker mi nič drugega ne ostane, razen če nočem biti freak in norec, nekje pač v „off-sideu“ kot kakšen outsider, potem si pa poiščem, pač glede na svojo psiho, glede na svoje sanje ali karkoli, si poiščem tisto, zaradi česar bom

potem verjel, da je tako res, kot so me nategnili. In to je film osemdesetih let. Skratka, vsakdo izmed nas ga bo imel.

RASTKO MOČNIK